

установлення КК, которые активно и эффективно применяются, когда актуализируется соответствующая коммуникативная цель.

Литература

1. Активные методы обучения педагогическому общению и его оптимизация / [под ред. А.А. Бодалева]. – М. : НИИ ОПП АПН СССР, 1983.
2. Войскунский А.Е. Моделирование общения / А.Е. Войскунский // Речевое общение: проблемы и перспективы. – М., 1983.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2001.
4. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: інноваційні методи навчання / Н.П. Волкова. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2004.
5. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. на здобуття науков. ступ. докт. пед. наук / Н.П. Волкова. – Луганськ, 2006.
6. Коваль С.Б. Психологічні чинники розвивальної комунікативної ситуації у вищих навчальних закладах освіти: автореф. дис. на здобуття науков. ступеня канд. психол. наук / С.Б. Коваль. – Івано-Франківськ, 2001.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977.
8. Ломов Б.Ф. Познание и общение / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1988.
9. Обуховский К. Психология влечений человека / К. Обуховский. – М., 1971.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989.
11. Семиченко В.А. Психология общения / В.А. Семиченко. – К. : Магистр-S, 1997.
12. Сорокин Ю.А. Теоретические и прикладные проблемы речевого общения / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов, А.М. Шахнарович. – М., 1979.
13. Социальная психология. Краткий очерк / [под ред. Г.П. Предвечного, Ю.А. Шерковича]. – М., 1975.
14. Социальная психология / [под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова]. – Л., 1979.
15. Сухобская Г.С. Изучение эффективности воздействия научно-популярного текста с помощью методики оценочных шкал. Сообщение 1. Факторная структура восприятия научно-популярного текста / Г.С. Сухобская, И.А. Тамарченко // Новые исследования в психологии. – 1976. – № 2.
16. Хараш А.У. Коллективность аудитории и активность реципиента / А.У. Хараш // Место и функции массовой коммуникации (радио, телевидение, кино, пресса) в процессе педагогического воздействия. – М., 1975.
17. Хараш А.У. Межличностный контакт как исходное понятие психологии устной пропаганды / А.У. Хараш // Вопросы психологии. – 1977. – № 4.
18. Щепаньский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепаньский. – М., 1969.
19. Malinowski B. The problem of meaning in primitive languages / B. Malinowski // С.К. Ogden, J.A. Richards. The Meaning of Meaning: 2nd ed. – N. Y. ; L., 1927.
20. Revesz G. The Origin and Prehistory of Language / G. Revesz. – L. : Longmans and Green, 1956. VII.

ПЕРЕТЯГА Л.Є.

ЗМІСТ І ПОКАЗНИКИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Обравши курс на інтеграцію до європейського та світового співтовариства, наша держава природно входить у глобальний процес єднання країн і народів, створюючи тим самим передумови для збільшення міжкультурних контактів. У зв'язку із цим виникає нагальна потреба в спеціально організованому процесі, який має на меті оволодіння особистістю *полікультурною компетентністю*, що дасть змогу жити та продуктивно співпрацювати з представниками різних народів і куль-

тур як у межах самої поліетнічної держави, так і в сучасному багатокультурному світі взагалі.

Метою статті є розкриття змісту й показників полікультурної компетентності молодших школярів.

Сьогодні в літературі представлено декілька десятків видів компетентностей. Але, незважаючи на відсутність сьогодні загальноприйнятої класифікації ключових компетентностей, оволодіння якими вимагає сучасне життя, серед основних груп компетентностей обов'язково називають ті, що передбачають здатність жити, продуктивно взаємодіяти з людьми, які відрізняються поглядами, культурою, сповідують іншу релігію, спілкуються іншими мовами. Для їх позначення різні вчені застосовують різноманітні терміни.

Представники Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) під час визначення компетентнісної моделі особистості виокремили три категорії ключових компетентностей. Одна з них включає *вміння функціонувати соціально в гетерогенних групах*, що передбачає: здатність жити та взаємодіяти з іншими людьми, що пов'язано з полікультурним суспільством у широкому розумінні (взаємодія з людьми, які спілкуються іншими мовами та відрізняються поглядами тощо). Це є особливо важливим для взаємодії з суспільством, яке має іншу культуру, цінності та соціально-економічне підґрунтя [4].

Зарубіжні вчені J. Berry, P. Pedersen, D. Sue, T. Cross, I. Krause, J. Havenaar вживають термін “*культурологічна компетентність*”, під яким розуміють систему або сукупність індивідуальних ціннісних установок, емоційно-пізнавальних паттернів та шаблонів поведінки, стратегій побудови міжособистісних і професійно-ділових відносин, що дають змогу індивідуумам організовано й злагоджено співпрацювати в умовах міжкультурної взаємодії [5].

А. Хуторський серед переліку ключових компетенцій виділяє *загальнокультурну компетенцію*. Вчений трактує її дуже широко, розглядаючи як коло питань, з яких учень має бути добре обізнаним, мати знання та досвід певної діяльності. Це особливості національної та загальнолюдської культури, культурологічні засади сімейних, соціальних, суспільних явищ та традицій, роль науки та релігії в житті людини, компетенції у сфері побуту та культурного дозвілля [7].

За класифікацією В. Байденко та Н. Селезньової виділяють п'ять груп ключових компетенцій, якими молодь має оволодіти в процесі освіти. Серед них названі такі: “компетенції, що визначають підготовленість до життя у багатокультурному й полікультурному суспільстві, здатність підтримувати і поширювати клімат толерантності, поваги до людей інших культур, мов і релігій” [2].

Т. Поштарьова, В. Гуров вживають термін “*етнокультурна компетентність*”, розглядаючи його як “властивість особистості, що виражається в сукупності об'єктивних уявлень і знань про ті чи інші етнічні культури, що реалізується через уміння, навички й моделі поведінки, які сприяють ефективному міжетнічному взаєморозумінню та взаємодії” [5, с. 77].

Рада Європи спробувала визначити компетенції, якими мають володіти сучасні європейці. Їх перелік знайшов своє відображення в *Концепції ключових компетентностей як освітнього результату* (1996 р.). У цьому документі з-поміж п'яти груп ключових компетенцій було названо полікультурні (багатокультурні), тобто такі, що стосуються життя в полікультурному (багатокультурному) суспільстві.

Поняття “*полікультурні компетентності*” включає прийняття відповідальності, повагу до інших та вміння жити з людьми інших культур, мов або релігій.

Освіті відводилась найголовніша роль у розвитку полікультурної компетентності особистості для запобігання відродженню расизму, ксенофобії [3, с. 10]. Необхідно зазначити, що визначені Радою Європи п'ять груп компетенцій увійшли до “Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти”. У цьому документі серед основних груп компетентностей, яких вимагає сучасне життя, названі й *полікультурні*, під якими розуміють оволодіння особистістю досягненнями культури, повагу до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань і соціальних станів.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що сутність полікультурної компетентності полягає в тому, що людина, яка володіє цією компетентністю, виступає активним носієм досвіду у сфері міжособистісної взаємодії з представниками різних культур: етнічних, мовних, гендерних, релігійних, соціальних тощо. Етнокультурна компетентність передбачає прийняття етнокультурних розбіжностей, повагу до представників різних народів, готовність та здатність жити в полікультурному середовищі.

Полікультурна компетентність, як і етнокультурна, дає змогу прийняти і зрозуміти своєрідність способу життя іноетнічних спільнот, побачити позитивні сторони різноманіття і тим самим сприяє розвитку конструктивного міжетнічного діалогу. Таке розуміння дає можливість стверджувати, що етнокультурна й полікультурна компетентність багато в чому пересікаються, але не зводяться один до одного.

Ми поділяємо думку тих авторів, які вважають, що компетентність, у тому числі й полікультурна, не можна визначити тільки через суму знань і вмінь, оскільки значна роль у її прояві належить обставинам [2; 5; 6]. Володіти полікультурною компетентністю означає здатність мобілізувати під час міжетнічної взаємодії отримані знання й уміння.

Ми розуміємо *полікультурну компетентність* як складне багатокомпонентне особистісне утворення, що є результатом полікультурної освіти і ґрунтується на теоретичних засадах та об'єктивних уявленнях про етнокультурне різноманіття світу, яке реалізується через уміння, навички й моделі поведінки, що забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії, що, у свою чергу, сприяє ефективній міжетнічній взаємодії в сучасному полікультурному середовищі.

Таке бачення надає можливість схарактеризувати *полікультурну компетентність* як складне, особистісне утворення, що включає такі структурні компоненти: когнітивний, афективний, операційний, поведінковий.

Системоутворювальні складові полікультурної компетентності взаємозумовлені й перебувають у складній взаємодії, тому формуються в тісному взаємозв'язку. Охарактеризуємо компоненти полікультурної компетентності молодших школярів, кожен з яких має свою внутрішню структуру. Підґрунтям для формування полікультурної компетентності виступає *когнітивний компонент*, який передбачає оволодіння полікультурними знаннями:

- про етнокультурні особливості рідної культури;
- про етнокультурні особливості різних народів світу (їх історію, мову, звичаї, культуру);
- про загальноприйняті норми та правила поведінки при взаємодії з представниками різних народів і культур;
- про полікультурну термінологію.

Взагалі людина має вагомий потенціал для розширення своїх полікультурних знань. Існує навіть певна закономірність: чим більше людина пізнає інші культури,

тим більше зростає її здатність до пізнання взагалі. І навпаки, чим більше розвинута система пізнання в людини, тим більшу здатність до розуміння іншої культури вона демонструє. Процес пізнання інших культур починається передусім з пізнання своєї власної етнічної культури. Цей процес є надзвичайно важливим для людини, оскільки несе здоров'язберігаючу функцію і є підґрунтям для пізнання інших культур, тому що тільки та людина, яка добре обізнана з культурою свого власного народу, здатна зрозуміти й оцінити культурні надбання інших народів.

Таке твердження ґрунтується на думці, що досвід освоєння власної національної культури виступає інструментом пізнання інших, раніше не відомих культур [5]. При цьому, як зазначає М. Беннет, спочатку в дитині має бути сформована готовність визнавати етнокультурні відмінності як щось позитивне, що потім повинно розвинути у здатність до міжетнічного розуміння й діалогу [5]. Саме діалог як філософська категорія містить у собі вміння не тільки викладати свою точку зору, але й слухати іншу. Розуміння цього дає змогу стверджувати, що здатність бачити в іншому собі подібного, а в іншій культурі – раціональне зерно є конструктивною основою безконфліктного існування. Таким чином, ведення діалогу можна вважати першоосновою продуктивної міжкультурного взаємодії.

Отже, *когнітивний компонент* становить понятійну основу полікультурної компетентності, який створює передумови для прийняття культурних відмінностей, адекватного тлумачення поведінки етнофорів та є підставою для корекції власної поведінки в процесі міжетнічної взаємодії, запобігаючи тим самим виникненню непорозуміння між представниками різних народів і культур.

Однак лише полікультурних знань про етнокультурне різноманіття світу є недостатньо, оскільки іноді людина може мати високий рівень сформованості полікультурних знань і одночасно демонструвати ворожість або індиферентність стосовно представників різних етнічних груп. У цьому аспекті особливої значущості набуває афективний компонент як емоційна реакція, що виникає при засвоєнні фактичної інформації й трансформується в емоційне ставлення на основі рефлексивних процесів. Дуже важливо, щоб траєкторія розвитку емоційних відносин під час формування полікультурної компетентності спрямовувалася від упереджень і негативних стереотипів до емпатії та толерантності стосовно представників різних народів та культур.

Ми поділяємо думку П. Степанова та І. Бондаренко, що не обов'язково заглиблюватись в культуру (тим більше, що всього різноманіття культур неможливо пізнати) для того, щоб отримати уявлення про "інакшість" [1]. Тому у роботі з дітьми на перше місце має виходити робота не стільки над проблемою розширення знань про інші культури, скільки над проблемою ставлення до інших культур взагалі.

Отже, другим компонентом полікультурної компетентності є *афективний компонент*, який становить емоційну основу й передбачає виховання взаємоповаги до проявів інокультурності та формування толерантного ставлення до представників різних етнокультурних груп.

Ми поділяємо думку вчених, що шлях до взаєморозуміння між представниками різних етнокультур проходить не тільки через знання культурних особливостей співрозмовника, а й через почуття, прагнення бачити достоїнства в іноетнічному. Цього можна досягти тільки за допомогою виховання толерантного ставлення до інокультурного.

Проте для оволодіння полікультурною компетентністю недостатньо мати лише теоретичні знання про етнокультурне різноманіття, оскільки необхідно також уміти застосовувати отримані знання в конкретних умовах як у спеціально організованих ситуаціях, так і в повсякденному житті. Тому наступним компонентом по-

лікультурної компетентності є *операційний*, що становить операційну основу зазначеної компетентності й спрямований як на досягнення продуктивної міжетнічної взаємодії, так і на поповнення полікультурних знань.

До складу операційного компонента входять полікультурні вміння:

1) *етноспецифічні вміння* (володіння рідною мовою, дотримання звичаїв, традицій, виконання обрядів, танців, співів, володіння традиційними ремеслами тощо);

2) *етнонеспецифічні вміння*, зокрема вербальної та невербальної комунікації тощо;

3) *інформаційні вміння*, зокрема вміння здійснювати пошук полікультурної інформації, використовуючи для цього різні джерела (енциклопедичні та періодичні видання, Internet тощо).

Перелічені компоненти полікультурної компетентності взаємопов'язані між собою, їх взаємодія виявляється в *поведінковому компоненті*, який передбачає набуття досвіду міжкультурної взаємодії.

У педагогічному процесі необхідно створювати умови для міжкультурної комунікації, під час якої діти починають співвідносити себе з представниками інших етнічних груп, знаходити способи позитивної взаємодії.

Для того, щоб володіти полікультурною компетентністю, необхідно:

– бажати досягнути взаєморозуміння з представниками різних народів і культур, що досягається тоді, коли людина усвідомлює особисту значущість, відповідальність за досягнення міжетнічної злагоди;

– визнавати, приймати, знати, розуміти позитивізм культурного різноманіття, що досягається тоді, коли людина має відповідні полікультурні знання та толерантне ставлення до інокультурного;

– уміти діяти, що досягається шляхом оволодіння відповідними полікультурними вміннями та навичками, а також з набуттям досвіду міжкультурної комунікації.

Висновки. *Полікультурна компетентність* молодшого школяра є інтегративним утворенням, представленим єдністю когнітивного, афективного, операційного, поведінкового компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну міжкультурну взаємодію з представниками різних народів і культур.

На наш погляд, природа “полікультурної компетентності” є подвійно зумовленою. З одного боку, соціально зумовлена, оскільки виступає необхідною умовою інтеграції дитини в полікультурне середовище, а з іншого – особистісно зумовлена, оскільки сприяє саморозвитку особистості. Отже, володіння полікультурною компетентністю задовольняє потребам як соціуму, так і особистісним настановам.

Література

1. Бондаренко І. Сутність та методи полікультурного виховання молодших школярів / І. Бондаренко // Освіта Донбасу. – 2006. – № 2. – С. 51–57.
2. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22–24.
3. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посіб. / [за ред. Л. Сохань, І. Єрмакова та ін.]. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – С. 13–41.
5. Поштарёва Т. Теория и практика формирования этнокультурной компетентности учащихся в полиэтнической образовательной среде: монография / Т. Поштарёва. – Ставрополь: Литера, 2006. – 300 с.
6. Родигіна І. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. Родигіна. – Харків: Основа, 2006. – 96 с.
7. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.